

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**VÝVOJ HORORU A SPŘÍZNĚNÝCH ŽÁNŘŮ V PRÓZE 19. A 20.
STOLETÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martin Košnar

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 1. května 2013

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych rád poděkoval PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za cenné rady a připomínky při vedení této práce, ale především za velkou míru trpělivosti a ochoty, kterou umožnil vznik této práce. Dále bych rád poděkoval za nesmírně inspirativní výuku, která měla nemalý vliv na výběr mého tématu.

Obsah

1 Úvod.....	1
2. Kořeny a definice žánrů hrůzy.....	3
2.1 Gotický román	3
3. Osobnost Jana Zábrany.....	5
3.1 Zábranův pohled na horor.....	6
4.Osobnost Josefa Hrabáka.....	11
4.1 Hrabákův pohled na horor	12
4.2 Hororové postavy	16
5 Edgar Allan Poe.....	19
6. Bram Stoker.....	21
6. 1. Dracula.....	22
7. Howard Phillips Lovecraft.....	28
8. Český horor.....	34
8.1 Hororové časopisy	36
8.2 Tvorba českých autorů.....	37
9. Závěr.....	42
10. Seznam použité literatury a pramenů.....	44
11. Resumé	46
12. Seznam obrázků	47
13. Přílohy	48

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je zpracování literárního žánru hororu a náhled do reprezentativního autorského vzorku, který je vhodný k bližšímu pohledu. Práce má za cíl zmapovat hororovou tvorbu od jejích kořenů, s důrazem na představení šlágrů klasické hororové literatury, které již po generace velmi zvláštním způsobem působí na psychiku čtenáře, vyvolávají v něm hrůzné pocity a neopakovatelným způsobem vzbuzují strach v jeho nitru.

V práci se budu snažit přiblížit potencionálním čtenářům pohled na hlavní vlákna rozsáhlé pavučiny, kterou začali příst zejména velikáni a průkopníci hrůzoplých žánrů. Předmětem mého zájmu se tak stávají autoři: Edgar Allan Poe, Bram Stoker a Howard Phillips Lovecraft.

V této práci se budu věnovat specifické části literární tvorby. Předmětem mého zájmu se stává místo, kde se svébytný žánr začíná formulovat ze svých kořenů. Při bližším zkoumání žánru jsem vybral tři autory, které považuji za základní pilíře nově vznikajícího žánru, a které považuji za praotce pro široké zástupy jejich pokračovatelů, kteří svou tvorbou přispěli k tomu, že odkaz oněch tří mohykánů klasického hororu nebude zapomenut, ale naopak bude dále pozdějšími generacemi rozvíjen, ba přímo oslavován.

Podíváme se také na podobu hororu v českém prostředí, kde typicky dochází k míšení s jinými žánry tzv. brakové literatury. Dalším charakteristickým znakem bude i podoba hororové tvorby v našem prostředí z hlediska výskytu příběhu především v povídkové formě a absenci větších románů typu *Draculy*. Tento přeslavný román neuvádím nahodile, nýbrž zcela záměrně. Tento skvost od Brama Stokera je jedna z centrálních částí mého počínání, a právě tento román mě přivedl na myšlenku vypracování takto zaměřené bakalářské práce.

Snažím se, aby má práce nebyla pouhým souhrnem životopisů několika málo vybraných autorů a přehledů jejich tvorby, naopak se chci věnovat i teoretické části daného tématu. Zabývám se charakteristikou a historickým vývojem hrůzostrašné literatury, definuji pojem horor, i když jak později ukáží, jedná se o pojem velmi těžko

uchopitelný a nesnadně definovatelný. Teoretickou část vypracovávám s ohledem na použití uvedené odborné literatury.

2. Kořeny a definice žánrů hrůzy

Prapůvod hororového žánru sahá do té nejhlubší minulosti, kde prvky hrůzného vyprávění můžeme najít v nejstarším folklóru, baladách a svatých textech. „*Hrůzostrašný příběh je stejně starý jako lidské myšlení a řeč, to lze přirozeně předpokládat u formy tak úzce spjaté s prastarými emocemi.*“¹ Ony prvky hrůzného vyprávění najdeme v oblasti orientu, na západě i na území starých severských kmenů. Každá kultura měla ve svém vývoji zakořeněn nějaký systém obětí nebo uctívaného pohanského božstva. Folklór právě takových kultur dal vzniknout prvním kořenům hororu, zapříčinil vnímání jakési atmosféry z nevyřčených hrůz.

2.1 Gotický román

Vznik gotického románu se datuje do Anglie 18. století. Tento útvar se typicky realizuje v lokacích tajemných středověkých hradů, v kobkách a opuštěných pohřebištích a okrajově se objevují už i vědecké laboratoře pološílených vědců. Typické jsou také záhadné hlasy, tajemné chodby, zlověstně vypadající kláštery, mrtvoly ukryté v hradebních zdech či tajných komorách. Jeho název je odvozen od situování svého děje do středověku. „*Zamyslíme-li se nad tím, je opravdu pozoruhodné, že strašidelné vyprávění jako pevný a odborníky uznávaný literární útvar se zrodilo tak pozdě.*“²

Jedním z nejdůležitějších autorů žánru je Horace Walpole (Otrantský zámek, 1764). Walpole dává nově vznikajícímu útvaru pevnější formu. Svým způsobem se tak stává jedním z duchovních praotců dnešního hororu. Další významnou autorkou je Ann Radcliffová, ta přichází v době, kdy se již gotický román pevně usídlil mezi vyhledávanou literaturu. Radcliffová svou tvorbou (celkem 6 románů, 1789 – 1802) stanovuje jakési dobové měřítko úspěšnosti a po určitou dobu udává tón a směr vývoje žánru. Její přínos vystihuje i Josef Hrabák. „*Autorka byla ve své době vysoce ceněna, dokonce se o ní říkalo, že je Shakespearem svého věku.*“³

¹ LOVECRAFT, H. P.: Bezejmené město. Praha : Aurora, 1998, str. 175.

² LOVECRAFT, H. P.: Bezejmené město. Praha : Aurora, 1998, str. 179.

³ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981, str. 166.

Vrcholná doba gotického románu přináší pak 2 typy románu. „*Jeden stupňující nadpřirozené prvky a druhý snažící se o reálný výklad zjevů, jimiž čtenáře původně postrašil.*“⁴ První typ prezentuje Matthew Gregory Lewis (Mnich, 1794). V druhém typu pak exceluje výše zmíněná A. Radcliffová (Záhady Udolfa, 1794).

Realizací anglického gotického románu v dalších velkých národech pak získáváme další útvary. Ve Francii narazíme místo na gotický román na tzv. „le roman noir“, tedy černý román. V Německu je zas pak takto zaměřená tvorba prezentována jako „schauerroman“, tedy román hrůzy. Loupežnické motivy byly v Německu tak oblíbené, že zde vzniká i samostatný tzv. loupežnický román. Projevem působení těchto žánrů v naší literatuře je útvar, který můžeme pojmenovat jako hrůzostrašný příběh nebo strašidelný příběh.

⁴ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981, str. 165.

3. Osobnost Jana Zábrany

Jan Zábrana (obr. 1) byl narozen v obci Herálec, 4. 6. 1931 a zemřel 3. 9. 1984 v Praze. Vystudoval humpolecké gymnázium, z kádrových důvodů nemohl dostudovat vysokou školu. Snažil se o vlastní prozaickou tvorbu, ale i o poezii. Jeho nejvýznamnější oblast působení byla překladatelská dráha. „Koncem roku 1955 byl přijat za člena Kruhu překladatelů a začal se živit jako překladatel z povolání.“⁵ Stal se významným příspěvovatelem do celé řady literárně kulturních časopisů (Květen, Host do domu, Orientace,...). Jeho nesmírný přínos české literatuře je nezpochybnitelný. Díky jeho překladatelským kvalitám se soudobému čtenáři dostalo mnohé zahraniční literatury, vždyť je to právě Jan Zábrana, který spolu s Tomášem Korbařem přinesl českému čtenáři knížky z transylvánských zemí nebo detektivní prózy od Agathy Christie.

obr. 1 Jan Zábrana

Z hlediska mého bádání má největší význam jeho teoretická stať „Rozkoš z hrůzy“, kterou lze nalézt připojenou jako předmluvu k antologii vybraných světových hororů, pod názvem Lupiči mrtvol (1970). S povzdechem musím konstatovat, že toto konkrétní vydání je značně problematcky dostupné, avšak jeden z přínosů naší technicky vyspělé doby je audiozáznam. Myšlenky a úvahy, týkající se hororově

⁵ Jan Zábrana. Slovníček české literatury [online]. [cit. 2013-05-09]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1166>

zaměřené tvorby, mi tak byly nabídnuty skrze nahrávku „Zábrana, J. – Rozkoš z hrůzy“ z roku 2005, připravenou Jiřím Vondráčkem, namluvenou panem Rudolfem Pelarem.

Jan Zábrana zmiňuje poměrně nedávnou dobu, kdy čtenář měl v podvědomí slova jako krvák a škvár, kdy čtenář znal gangsterky, rozličné strašidelné povídky nebo duchařské knížky. Výrazů jako horor nebo sci-fi se neužívalo, samozřejmě žánry jako takové existovaly, ale byly doposud nepokřtěny čtenářskou obcí, natož oficiální rétorikou soudobých nakladatelství. *„Podle Zábrany jde v hororech o převrácení normálního běhu života. Je ovšem nutno vzít v úvahu dvě věci: horor je vždycky pocítován jako fikce a velmi často hororové situace vytvářejí vpád něčeho iracionálního.“*⁶

3.1 Zábranův pohled na horor

Nad významem slova „horor“ není třeba dlouze diskutovat, jeho explicitní definice se dá shrnout ve spojení hrůzy a děsu. Horor postrádá přímý direktivní výměr rozsahu žánru a jeho hranice se dají velmi snadno připodobnit k povrchu mýdlové bubliny. Říci tedy, co za horor můžeme považovat a co již ne, je téměř nemožné. V žánrech, které se orientují na funkci vyvolávání pocitu strachu, se vyskytuje značná míra flexibility. Mnohdy dochází k posunům žánru na základě autorových cílů, ale i čtenáři, v odrazu své osobnosti, mohou posouvat pomyslné hranice žánru. To si můžeme ukázat i na obyčejné pohádce, stačí, abychom se přesunuli do jiného paradigmatu, a hrůzné motivy mnohých pohádek jsou pro nás akceptovatelné a pocit strachu se ihned vytrácí, naopak v našich interpretacích začne převládat jakási ironizace hrůzných motivů (pozření nevinné dívky krvelačnou šelmou, stará čarodějnice hrozící smrtí malým dětem).

Potřebu bát se, cítit onu rozkoš z jemného mrazení v zádech a trnutí co přijde dál, považuje Zábrana za jednu z archetypálních lidských vlastností. Za ukojením tohoto specifického chtíče ušla literatura dlouhý vývoj. Připomenout si můžeme ony černé romány nebo anglický gotický román, ale i nastavované kolportážní driáky. To vše Zábrana zmiňuje jako příklady zářných milníků putování za lidskou hrůzou a ireálnem.

⁶ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 207.

Z této „nově objevené“ touhy se bát můžeme snadno vyvodit, že není tak překvapující, že nejkvalitnější hororové práce vznikly i před 150 lety. Pokud to tak mohu říci, označil bych E. A. Poea za jednoho z největších Zábranových oblíbenců. To lze však zcela pochopit. E. A. Poe v očích Jana Zábrany není jen duchovní otec detektivních příběhů, ale šel podstatně dál než na pouhou hranici detektivky. Můžeme ho směle označit i za duchovního otce raných příběhů sci-fi a duchařských a tajuplných povídek (Na slovíčko s mumií, Jáma a Kyvadlo, Zánik domu Usherů). Lze se jen domnívat, zda by se nám v dnešní době podařilo nalézt více takových žánrů, které by spadaly do kategorie dnes tak populárních brakových příběhů, ale přitom by nestály na pilířích, které svou tvorbou právě Poe vztýčil.

Ve 20. století dochází asi k největšímu rozdělení žánrů a autoři hororových příběhů mohou být jasně zařazeni. Zábrana tvrdí, že hororovou tvorbu v této době ovlivnil i významný technický rozvoj a vědecký pokrok. S tím mohu jen souhlasit, pro zářný příklad nemusíme chodit daleko. Pseudověda a užívání vědeckých postupů hrají významnou roli i v románu Dracula, kde je tato tendence přímo zosobněna postavou doktora Van Helsinga.

Možná ještě více než technické aspekty našeho pokrokového vývoje, ovlivnil tematiku hororových příběhů atribut tajemství a navození nezvyklé situace. *„Nechají hrdinu ztroskotat na ostrůvku s lačnou krysou, pochopitelně bez konzerv a příslušných sucharů, poněvadž krysa se přece jen nějak obejde a slupne nějaký ten lišejník či slízne rosu, což pánu tvorstva zdaleka nestačí, ubývá jí sil mnohem pomaleji než člověku. Z toho je za pár dní mátoha ztrýzněná žízň, před očima mu rejdí rudá kola, sužují ho vize, už jenom polehává, zatímco relativně méně zbídačelá krysa přichází stále blíže a blíže...“⁷*

Právě na tomto úryvku vidíme jasně navozenou situaci, přesto výsledek děje je stále zahalen tajemstvím. Mezi těmito dvěma příběhovými body se nachází dostatek prostoru pro čtenáře i autora, aby zde realizoval svou zápletku obsahující nějaké prvky hrůzy. Pro čtenáře je prostor zas natolik široký, aby zde mohl v dostatečné míře nechat pracovat svou fantazii, a tím pádem i rozšířit hrůzný potenciál celého textu. Dostáváme se do výběru dvou způsobů, jak může autor přistoupit k prezentování svého díla. Může

⁷ ZÁBRANA, Jan. Rozkoš z hrůzy [audio nahrávka ve formátu mp3]. Připravil Jiří Vondráček. Čte Rudolf Pellar. 2005.

zvolit jakési tajemno, sféru náznaků a příčin zahalených nadpřirozeným závojem, tedy způsob, kde zdroj hrůzy není přímo popsán. Je pak na autorovi, jestli v závěru svého příběhu čtenáři vše objasní či se rozhodne pro konec zahalený do roušky tajemství (Ptáci, 1963). Onen druhý způsob, jak přistoupit k vyprávění hororu, je jasná autorova direktiva. Jeho tvrzení jsou přímá, jsou účelná, v závěru však také nemusí být vyjasněna, jde pouze o primární cíl, kterým není nic jiného, než chvilková spokojenost čtenáře, až jeho vzrušivost vzniká ze setkání s někdy až absurdními tématy a částmi příběhu. Zde se pak můžeme zamyslet, zda právě tato odnož sledované tvorby již nespadá právě do spodních brakových pater žánru, a právě zda to nejsou tyto typy příběhů, které negativně ovlivňují pohled čtenářské obce na hororové příběhy.

Zábrana přichází s určitým rozdělením nejčastějších motivů a témat, jako jsou upíři, rodová prokletí, černá magie, pokoutné činnosti tajných sekt nebo šíleného vědce. Ovšem obdobnému rozdělení se budu věnovat v pozdějších částech mého počínu. V tomto bodě bych se rád pozastavil nad výběrem specifické lokace hřbitovů a márnic, která je spojená s tematikou antologie *Lupiči mrtvol* a s další antologií s obdobným názvem *Lupiči mrtvol, nebožtíci* a další duchařské lahůdky. Takovéto příběhy jsou u nás asi nejvíce rozšířeny a pro jejich často realistický původ oblíbeny. Atmosféře je mnohdy přidáváno na efektu skrze temné, bouřlivé a větrné noci. Je zřejmé, že příběhy související se smrtí (např. zaživa pohřbený nešťastník, odsouzenec záměrně ponechán trýznivé smrti) jsou zdrojem neselhávajícího děsu, který vyplývá z tenké hranice mezi reálnem a branami posmrtného života. Zpravidla dochází k znesvěcení posmrtného klidu, který zemřelým náleží. Může se jednat buď přímo o vykrádání hrobů, nebo o znesvěcování těchto svatých míst. Takovéto příběhy mají původ v nefiktivních situacích, např. lékařské instituce si nehodným způsobem obstarávaly „materiál“ k provádění cvičných pitev. Je smutné, že lidská smrt a doslova kupčení s touto tragickou životní událostí umožnila vytvoření mrtvolného obchodu. Tyto příběhy jsou plné nemorálních hrobníků nebo pracovníků pohřebních ústavů. V tomto ohledu však dnešní svět nezaostává, ba naopak tuto nechutnost rozvíjí právě s vědeckým, zejména lékařským pokrokem. Předmětem takového obchodování pak již nejsou pouze mrtvá lidská těla, ale i těla živých lidí, získávaná za účelem odběru jejich orgánů. Takovéto povídky jsou sice tvorbou mnohdy anonymních autorů a fanouškovských autorů

žánru v časopiseckém prostředí či nanejvýše anonymním prostředí internetových blogů. Bylo by zajímavé sledovat tvorbu a hlavně vývoj jejího morálního aspektu, tedy jasně řečeno vývoj úpadku lidské morálky pod tlakem materiální touhy. Na takový sborník, který by mapoval hrobařské a hřbitovní příběhy jako takové, doplněné právě o příběhy nejen lupičů těl, ale zlodějů orgánů jsem však doposud nenarazil, přesto nepochybuji, že existuje celá řada variant a obměn takovýchto příběhů a zápasů nešťastníků v předem ďábelsky narafinované situaci boje o své přežití (tuto tematiku v jisté modifikaci později uvidíme v povídce *Železná košile*, jejímž autorem je V. R. Kramerius).

Podle Zábrany bychom neměli zapomenout ani na téma vampirismu. Ten je dnes samozřejmě v jeho celém rozsahu nepoužitelný, protože v dnešním světě ztrácí část své děsivosti (např. z důvodu ústupu církevního dogmatu). Aby upírství zcela plnilo svou strašidelnou funkci, muselo by být výrazněji aktualizováno, přesto i v současné tvorbě se autoři stále spíše přiklánějí k jakési kodifikaci, kterou vytvořil Bram Stoker ve svém románu *Dracula* a jiných menších povídkách. Je otázkou zda období děsivosti, ať nesmírně dlouhé a plodné, vampirismu a upírů nedochází ke svému konci jak na knižních stranách, tak i v prostředí stříbrného plátna, vždyť si jen povšimněme cesty od děsivého *Nosferatu* po komediálně, až parodicky zobrazované upíry v seriálech pro náctileté.

Finální pohled, který Zábrana na žánr hororu zaujímá je dvojího typu. Horor kvalitní se snaží o navození jemné hrůzy, až mučivého pocitu strachu a nepopsatelného pocitu napětí skrze pozvolné rozvíjení příběhu. Na druhé straně však často dochází k tvůrčímu selhání, a to v případech, kdy se autor ve své snaze vyděsit a šokovat čtenáře dojde až tak daleko, že překročí onu jemnou hranici mezi nápaditým vyvoláváním pocitů strachu a bezstoudného hnusu, tedy naprostým zhnusením čtenáře skrze zvolené postupy, motivy a témata. Zábrana pak sám takový prohrěšek vůči čtenáři pojmenovává jako uměleckou prohru autora. *„Dobře uchopené malé tajemství a vyzkoušený drobný trhák je ve zkušeném podání daleko působivější, než*

nahromadění vlkodlaci a putýnky krve, prostě některý autor umí hrůzu napsat, kdežto jinému se to nedaří, ač se o to snaží s použitím všech osvědčených návodů a desater.“⁸

⁸ ZÁBRANA, Jan. Rozkoš z hrůzy [audio nahrávka ve formátu mp3]. Připravil Jiří Vondráček. Čte Rudolf Pellar. 2005.

4. Osobnost Josefa Hrabáka

Narodil se v Brně, 3. 12. 1912. Zemřel také v Brně, 6. 8. 1987. Zde vystudoval reálné gymnázium a následně filozofickou fakultu. Realizoval se v pedagogické činnosti a literárně vědních oborech. „*Literární historik, teoretik a kritik, zabývá se slovesností v širokých vývojových souvislostech a v jednotě teoretických a historických aspektů, věnuje se i komparatistice; tvar a výraz vykládá důsledně pod zorným úhlem obsahové stránky.*“⁹

Obr. 2 Josef Hrabák

Josef Hrabák (obr. 2) je náš přední literární vědec, který se ve svých spisech zaměřuje na oblast tzv. okrajové literatury. Takovou literaturu pak označujeme pojmem paraliteratura nebo pojmem brak. Jeho hlavní přínos není v pouhém teoretickém vymezení tohoto typu literatury od umělecké prózy, ale také v obšírně zpracovaném vývoji a vlastním tematickým rozvrstvením toho typu tvorby. Sleduje především vývoj dobrodružné literatury, zejména pak westernů a kovbojek. Větší pozornost věnuje také žánru detektivky. Prokazuje snahu o rozbor hodnotných a reprezentativních předchůdců jednotlivých žánrů (Edgar Allan Poe, Arthur Conan Doyle,...) a následně přibližuje proces úpadku do tzv. vod „triviální literatury“. Přínos práce Josefa Hrabáka shledávám v jeho orientaci nikoliv na odborné literárněvědné kruhy, ale na širší vrstvy běžných čtenářů. To mimo jiné deklaruje i způsob jakým

⁹ Autoři. Knihovnička [online]. [cit. 2013-05-09]. Dostupné z: <http://www.knihovnicka.net/autor/143-hrabak-josef/zivotopis-biografie/>

Hrabák své studie prezentuje. Používá ve větší míře lidového jazyka, a pokud to tematika textu dovoluje, snaží se minimalizovat užívání odborné terminologie. Čtenáři v jeho pracích pomáhá v orientaci většinou široké zastoupení tematických ilustrací a velké množství textového materiálu daných žánrů, na kterém často demonstruje své literární teorie.

Přehled literárněvědních studií zabývajících se paraliteraturou:

Poetika, 1973

Čtení o románu, 1981

Napínavá četba pod lupou, 1986

Od laciného optimismu k hororu, 1989

4.1 Hrabákův pohled na horor

V závěru své knihy „Čtení o románu“ se částečně věnuje vývoji okrajových žánrů literatury z hlediska jejich „výrobního“ – tvůrčího procesu od řemeslnického provedení až k velkovýrobě. Hrabák v této práci představuje jednotlivé žánry, za povšimnutí rozhodně stojí, že na pomyslném prvním místě řadí detektivku. Osobně jsem došel k názoru, že ji tak řadí z důvodu, že obsahuje základní motivy a zápletky všech ostatních okrajových žánrů, ve kterých jsou tyto jednotlivé prvky více rozpracovávány a stávají se hlavní osou daného příběhu. Pro ilustraci bych zde uvedl román špionážní, román exotický, literaturu zaměřenou na ženy a čtenářky dívčího věku, nejčastěji označovanou jako „ženská literatura“, která v pozdějších letech získala typické přívěsky červená knihovna. Zajímavé je zařazení předposledního žánru takzvané science - fiction, který je nejvíce spojen právě s primárním žánrem detektivky, ale hlavně také s námi sledovaným hororovým žánrem. Toto tvrzení podkládám následující citací z části knihy nesoucí název: „Jiné žánry lehké literatury“. *„Obdobným vývojem jako výše uvedené žánry zábavné literatury prošla i takzvaná science-fiction, tj. beletrie opírající se o motivy vyplývající z rozvoje vědy a techniky. Její rodokmen se odvozuje od Mary Shelleyové (román Frankenstein, 1818, o sestrogení*

umělého člověka z mrtvol uloupených na hřbitově a jeho oživení elektrickým proudem) a od E. A. Poea (povídka o oživení mumie).“¹⁰

Horor uvádí Hrabák jako poslední okrajový žánr, jsem si jist, že ne z hlediska jeho důležitosti či početnosti zastoupení v brakové literatuře, ale zřejmě z důvodu, že právě příběhy klasického hororu byly brakovým pojetím nejvíce zostuzeny. Hrabák zdůrazňuje především spojitost s výše zmiňovaným žánrem sci-fi a detektivky. *„Do sci-fi pronikají prvky moderní hrůzostrašné četby, takzvaného hororu.“¹¹*

Hrůzostrašné motivy nacházíme dle Hrabáka již dávno v minulosti, ať již jen velmi okrajově, tak i s větším důrazem. Ten se projevuje například svou častostí ve folklóru, avšak zde se ještě neobjevuje moderní horor, neboť zde hrůzostrašné motivy plní pouze epizodickou funkci. Moderní horor nejen opouští folklorní a smyšlené prostředí, ale naopak se snaží vzbuzovat co nejvíce reálný dojem, kterého je dosaženo skrze konkrétně zaměřené pověsti nebo skrze faktické zprávy k dříve žijícím osobnostem. *„Proto jsou vlastním kořenem dnešního hororu pověsti poutající se ke konkrétním postavám a místům (Faust a ďábel) nebo zprávy o ukrutnostech konkrétních osob, které také v dalším vývoji přecházely do oblasti pověstí.“¹²* Typem takové postavy, která se stala legendární, je sedmihradský kníže Dracula.“

Hrabák se snaží podívat na horor jako na souvislou vývojovou řadu žánrů, v které lze spatřit základní specifické rysy. Hrabák vývoj celé škály odvozuje od počátků gotického románu. Cesta však od gotického románu až ke dnešnímu hororu je ovšem nesmírně spleťtá a mnohdy různorodá v zaměření jednotlivých příběhů. Jako hlavní nosný pilíř však můžeme považovat dnes již klasické velikány hororového žánru. *„Jako další spojující články lze uvést z autorů 19. století Marry Shelleyovou (Frankenstein) a E. A. Poea (novely). Specifické rysy, které podmiňují žánrové povědomí moderního horroru, se objevují na prahu našeho století v románě anglického spisovatele Brama Stokera (1845 – 1912), Dracula (1987).“¹³*

¹⁰ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 307.

¹¹ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 308.

¹² HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 309.

¹³ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 309.

Klíč dnešního hororu spočívá v pronikání hrůzy a děsu do každodenní všední reality. Právě u později rozebíraného *Draculy* se jasně projevuje spojování záhadné a nepředstavitelné hrůzy v podání hraběte *Draculy* a jasně konkrétní lokace, ať se již jedná o prvotní Transylvánii, domovinu upírského kultu, či ještě lépe velkoměsto Londýn, které svou anonymitou otevírá nové možnosti ubírání příběhu. Jak jsem se již výše zmínil, v hororové literatuře velmi často dochází k míšení žánrů s detektivním románem a románem z oblasti science – fiction, přesto však nejvýhodnější polohou pro oblast hororového příběhu je krátká povídka nebo novela. *„Prvky horroru často pronikají do románů detektivních, špionážních a zvláště do sci-fi, ale nejvlastnějším pólem horroru je novela, která po kompoziční stránce zachovává klasické novelistické schéma, tj. celé vypravování je zaměřeno na překvapující zakončení, které musí čtenářem otřást.“*¹⁴

Vzhledem k tomu, že jsem zde právě vylíčil, že se horor velice často kombinuje s jinými žánry, bych zde rád uvedl jemnou pomůcku rozdělení, co považovat ještě za hororový příběh a co je již spíše útvar z jiného žánru. V podstatě se jedná o míru a intenzitu užívání prvků vzbuzujících u čtenáře hrůzu a obsahový rozsah, na kterém se autor textu snaží hrůzu realizovat. K lepšímu vysvětlení užiji přímo slov pana Hrabáka, který v jedné ze svých teoretických knih uvádí čemu bychom mohli říkat horor. *„Říkáme tak literárním i scénickým útvarům, které chtějí především vzbuzovat hrůzu; často se pracuje nápovědí a záleží více na dekoracích než na samé příhodě, která by se dala najednou vypsát v jediném odstavci. Proto se také hororů nejlépe daří v krátkých útvarech, v novele, která je zaměřena na nečekaný a překvapující konec. Kde se hromadí jen hrůza na hrůzu, horor se stáčí k jinému žánru, nejčastěji k detektivce.“*¹⁵

Je tedy řečeno, že z hlediska výstavby textů jde o novely, ty tedy zdůrazňují nějaké překvapivé či šokující zakončení. Se způsobem jakým je novela napsána, souvisí i prvek významové štěrbiny, která může sloužit jako pomůcka jak od sebe odlišit brakové pojetí s reprezentativním zobrazením hororu. *„Právě zde poukázal M. R. James na prvek, který pokládám za podstatný a který také odlišuje „literární“ horor od laciného braku. Aby bylo vypravování účinné, musí v něm být ponechána uzoučká štěrbina (loophole) pro přirozené (nebo nadpřirozené) vysvětlení, ale nic více než*

¹⁴ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 310.

¹⁵ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororů. Praha : Melantrich, 1989. str. 201.

*uzoučká štěrbinu, kde by bylo příliš odhaleno racionální (nebo iracionální) vysvětlení, tam se hrůza ztrácí a povídka přechází do oblasti humoru, ovšem často černého.*¹⁶ V klasickém hororu by tedy měla být ona skulinka jen nepatrná, taková, aby nám dovolila nahlédnout pod pokličku a uvědomit si, že něco může být jinak.

Při probírání materiálů Hrabákovy spisů jsem došel ke zjištění, že se v podstatě v mnohém shoduje s Janem Zábranou, především v jakémsi pomyslném rozdělení obsahové stránky hororů a v rozdělení zdrojů pocitu hrůzy. Hrabák vyzdvihuje především dvě metody. *„V prvním případě zůstává hrůzná událost vlastně v podtextu, nemluví se o ní přímo a výslovně, čtenář si její pointu domýšlí (tím se zvyšuje atmosféra tajemna), v druhém případě se pocit hrůzy podtrhuje uvedením nadpřirozených prvků nebo racionálně nevysvětlitelných motivů (mrtví vstávají z hrobů a tančí s živými, objevují se duchové zemřelých, atd.).“*¹⁷

Hrabák se sám vrací zpět do minulosti k pracím Jana Zábrany (Lupiči mrtvol, 1970) a Tomáše Korbaře (Tichá hrůza, 1967), neboť právě díky těmto dvěma antologiím mapující podhoubí hororové a hrůzostrašné tvorby se mohl čtenář v této době nedávno minulé seznámit s takto zaměřenou novelistickou tvorbou.

Již jsem zde zmínil, že definovat horor jako svébytný žánr a přímo rozhodnout co horor ještě je a co není, je téměř nemožné. Máme možná poměrně dobrý přehled o hororové tvorbě v podobě románů, prezentovaných známějšími autory, zároveň se tento přehled daří uchovávat i pokud se jedná o jednotlivé povídky, které shromažďujeme do antologií, ale faktem zůstává, že jsou zde celé desetitisíce hororů a horůrků, které jsou roztroušeny po různých časopisech. Snahu orientovat se, ve zdánlivě nekonečných hororových vodách, ještě navíc ztěžují sami nakladatelé, ti přicházejí s často aplikovanou praxí označovat za horor vše, kde se vyskytne i jen nějaký ten drobný popis hrůzostrašné situace. Je tedy jasné, že v literárním světě se s hororem nesetkáme jen jako se svébytným literárním žánrem, nesetkáme se s ním také jen v celé řadě kombinací s jinými žánry (nejčastěji detektivka, sci-fi, fantasy), ale bohužel se s ním setkáme i v případech, kde horor vůbec není, kde je pouze více rozveden hrůzný motiv kriminální povídky, apod.

¹⁶ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 208.

¹⁷ HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 310.

4.2 Hororové postavy

Čtenář, který se vydá na dráhu čtenáře strašidelných příběhů, bude zaplaven doslova nesčetným zástupem příšer a rozličných bytostí. Jmenovitě se hned nabízejí všelijací upíři, oživlé mrtvoly, vlkodlakové, čarodějnice či démoni. To si uvědomuje i sám Hrabák a přichází s drobným rozdělením oněch roztodivných bytostí z labyrintu hrůzy. Monstra, která jsem zde jmenoval, by bylo pravděpodobně nejvhodnější zařadit do jakési skupiny mytologických postav, které člověka provázejí jeho podvědomím již od nepaměti.

Mimo mytologické postavy se objevují další, které bychom mohli označit jako biologické obludnosti připomínající gigantický hmyz, často to bývají obrovští pavouci nebo speciální druh velkých mravenců zabijáků. Z této odnože čerpá nejvíce horor spojený se sci-fi, která zde realizuje zápletku na bázi zrůdnosti vzniklé záhadnou mutací či radioaktivním ozářením. Významnou roli zde sehrává jedna z nejoblíbenějších postav hororové sci-fi, a to šílený vědec, který provádí ohavné experimenty a zahrává si s genetickým inženýrstvím. Svým způsobem zde můžeme zmínit postavy jako je Frankenstein, který byl doslova složen z částí mrtvých těl a „vědeckým“ postupem oživen, z hlediska jakési nevysvětlitelné nákazy či mutace můžeme jmenovat i Draculu. Příkladem by mohl být i obrovský exemplář King Konga, ale také Golem z našeho prostředí.

Další sekci příběhů, a tedy studnicí rozličných postav se stává kategorie označovaná jako „Heroic fantasy“. Zde se jak název napovídá, horor kříží se žánrem hrdinských fantaskních příběhů. Typickým příkladem takového příběhu jsou dobrodružství barbara Conana. Klasické schéma obsahuje neohroženého hrdinu, který s magickou zbraní, nejčastěji s kouzelným mečem zápasí proti démonům, obrovským hadům, polobohům či ledním mužům a obdobným charakterům. V takovýchto příbězích hrají velkou roli nejen roztodivní nepřátelé hrdiny, ale také jeho specifická výzbroj, tou může být již výše zmíněný meč s magickými schopnostmi nebo původem od padlého poloboha, ale je jí i démonická maska, speciální nápoj či lektvar a nějaký ten talisman způsobující významnou výhodu v boji nebo přímo nezranitelnost. „*Podžánru*

se říká také *Sword and Sorcery* (Meč a čarodějnictví). To je ovšem už to nejnižší patro hororů.“¹⁸

Další odvětví je specifické zaměřením na démonologii a těsně souvisící oblast černé magie. Zde se odráží lidská pověřivost a pozůstatky dogmatického pojetí církevních hodnot. Tématikou tedy nejčastěji bývají případy posednutí ďáblem a následný proces exorcismu. „*Nám je to směšné, ale v NSR a také v Anglii je víra v ďábly dodnes rozšířena.*“¹⁹ S tematikou černé magie a démonským posednutím úzce souvisí motiv „živého mrtvého“, ten není výhradně realizován postavou šíleného vědce či lékaře, kterého jsem zmínil v předešlých odstavcích, ale je typicky prezentován vypravováním o upírech a jejich příbuzných vlkodlacích, oba tyto charaktery jsou známé i z našeho prostředí, neboť jsou poměrně silně zakořeněny ve slovanské mytologii, ale jejich dnešní románová podoba je oproti představám našich slovanských předků silně aktualizována.

V této části se podíváme na postavy, které jsou charakteristické spíše pro sešitovou podobu a jejich charaktery, více než nápadně, sklouzávají k braku. Autoři hororového braku se často snaží o jakési „vylepšení“ tradičních postav, zejména pak upírů. Narazil jsem na superupíry, kteří klasicky vysávají život z lidských bytostí, ale jejich podoba je stylizována do zvláštních stromů podobajících se zkamenělým postavám. Totálnímu braku a vykradačství upírské tematiky hororu se pak podobá ztvárnění od Jasona Darka, ten je autor sešitového příběhu „Mandraka, upír černé krve“. Čtenář obdobné literatury se již nemůže spokojit se zobrazením tradičního upíra a chce něco jiného, chce něco víc. Zde se mu jeho přání splní, neboť „černý upír“ je kosmické stvoření, které svou touhu po krvi může ukojit pouze za tzv. krvavého měsíce. Dalším bonusem je, že svůj chtíč neuplatní na obyčejném člověku, jako slušně vychovaný Dracula, ale krmí se zásadně černou krví ďáblů. Obyčejná lidská krev je pro takového upíra nestravitelná. Samotný popis ďábla je ilustrací toho kam autor zachází při tvorbě brakové literatury. „*Je nahý a bez pohlaví, obklopen tmavě rudými plameny a jeho šupinatá kůže světélkuje zelenavě. Podle potřeby se ovšem ďábel může proměnit i*

¹⁸ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 203.

¹⁹ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 203.

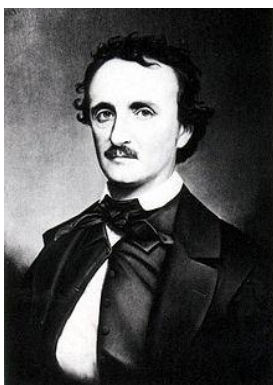
*v člověka.*²⁰ Podívat se můžeme i na podobu samotného Mandraka, který v určitých ohledech, s výjimkou barevného zobrazení tváře, poměrně symbolizuje fyzickou podobu upíra ze stříbrného plátna, Nosferatu. „Je černě oděný, má křiklavě červenou tvář, jejíž pleť vypadá, jako by se skládala z krvavých dílků. Jeho obličej má ostře řezané rysy, lícní kosti jsou vysedlé a vlasy bílé, má ovšem typické upíří zuby a jeho prsty na ruce se podobají drápům.“²¹

²⁰ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 222.

²¹ HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989. str. 222.

5 Edgar Allan Poe

E. A. Poe (obr. 3) žil v letech 1809 – 1849. Jeho životní osudy nebyly v dětství ani zdaleka šťastné. Stal se sirotkem již ve svých třech letech. Své prostřední jméno Allana získal právě po svých nových pěstounech. Jeho vztah s otčínem byl problematický, plný nepochopení a mladického vzdoru, proto se Poe snažil všemožnými způsoby co nejdříve osamostatnit. V roce 1827 publikuje své první literární pokusy „Tamerlán a jiné básně“. Ačkoliv okusil i dráhu profesionálního příslušníka vojenských sil, našel si brzy cestu k novinářské a literární profesi.

obr. 3 Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe byl autorem, jehož tvorba byla snad u více než jiných autorů rozdělena na tvorbu poezie a texty z oblastí prózy. Napsal kolem 50 básní, nejhodnotněji bývá nahlíženo na baladickou báseň „Havran“ z roku 1845. Jako autor prozaického díla však nezůstával pozadu, naopak se stal autorem přes 70 povídek a dnes mu jsou právem připisovány zásluhy o významný rozvoj povídky.

Našemu čtenáři je dílo E. A. Poea představováno v různých edicích poměrně pravidelně už od poloviny 19. století, kdy byly jeho povídky zveřejňovány v časopisu Lumír. Určitý svazek a výběr jeho díla u nás vychází každých několik let. „Neopakovatelná atmosféra Poeových povídek vězní již déle než sto let mysl čtenáře jako inkviziční kobka hrdinu Jámy a Kyvadla“²² K této povídce se svým způsobem

²² POE, E. A. : Černý kocour. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1988, str. 145.

vrátím později, když budu rozebírat tématicky velmi podobnou povídku (V. R. Kramerius, Železná košile).

Pokud bych mohl jmenovat některého z Poeových obdivovatelů, nemůže jím být nikdo jiný než později zmíněný Howard Phillips Lovecraft, ten k němu vzhlíží téměř jako k literárnímu symbolu poloboha, který z nesmírné části ovlivnil jeho tvorbu a literární směřování. Ve svém teoretickém pojednání o vývoji žánrů hrůzy věnuje Poeovi obdivnou kapitalu. *„Bez ohledu na svá omezení učinil Poe to, co nikdy neučinil a nemohl učinit nikdo jiný, a právě jemu vděčíme za moderní horor v jeho konečné a dokonalé podobě.“*²³

Poeova povídková tvorba se do rozvrstvit do několika poloh. Jsou zde deduktivní povídky plné logického uvažování. Takovéto povídky formují moderní detektivní žánr. Další skupinou by mohla být tvorba nesmírně psychologicky rozpracovaná. Hlavně je pak Poe autorem povídek z oblasti nadpřirozené hrůzy ve velmi sugestivní podobě, takto zaměřená tvorba pak dělá z Poea doslova nesmrtelným, číní z něj duchovního praotce moderní hororové povídky.

Poe byl po své smrti líčen mnohými způsoby. Nejzajímavějším se mi jeví zobrazení Charlesem Baudelairem, který Poea učinil jakýmsi prvotním prokletým básníkem. Je asi pravdou, že svým způsobem tvorby a hlavně pak spleťtými životními cestami si takové označení zřejmě i zaslouží. Hrabák přináší také svůj pohled na tohoto autora. „Poe představuje nejvyšší patro literatury s tajemství. Nejde u něho jen o napětí a o neočekávané rozuzlení, ani o pouhé hromadění hrůzy, ale ovládá suverénním způsobem i vypravěčskou formu.“²⁴

²³ LOVECRAFT, H. P.: Bezejmené město. Praha : Aurora, 1998, str. 204

²⁴ HRABÁK, J.: Napínává četba pod lupou. Praha : Československý spisovatel, 1986, str. 17.

6. Bram Stoker

Jen málokterý autor hororových příběhů se může pochlubit tak zevrubnou znalostí mystiky a vampýrismu jako Bram Stoker.(obr. 4). „*Celé jeho jméno je Abraham Stoker. Narodil se 8. listopadu 1847 v Clontarfu v Dublinu, jako třetí ze sedmi dětí chudého státního úředníka.*“²⁵ Zemřel roku 1912, tehdy jako autor nedoceněného rozměru.

obr. 4 Bram Stoker

Jeho tvorbu ovlivnily časté nemoci, kterými si procházel v době svého útlého věku, v této době doslova hltal duchařské povídky a pravděpodobně již zde bylo zaseto semínko jeho vrcholného skvostu *Draculy*. Profesionálně se zaměřoval na žurnalistiku a divadelní kritiku. Byl velmi aktivní osobou kulturního života a často psal povídky a články do novin.

Láska k divadlu u Stokera vyvrcholila po sňatku s Florence Balcombovou, s ní odjel z Dublinu a stal se tajemníkem divadelní společnosti Henryho Irvinga. S touto společností cestoval po světě a mimo jiné se dostal i do Spojených států. Zde se Stoker setkal s budoucím prezidentem Theodorem Rooseveltem, tehdy ještě jako s policejním náčelníkem. Traduje se, že na jedné společenské události Stoker předurčil Rooseveltovi, že se stane americkým prezidentem. Jeho věštba, leč později naplněná, sloužila spíše pro pobavení a Roosevelt doporučil svému příteli, ať se zaměří na tvorbu mystické literatury.

²⁵ ŠTĚPÁN, P.: *Kniha Nosferatu – Vampýrská bible*. Praha : Adonai, s.r.o., 2003, str. 29.

To byl zřejmě finální impuls, protože nedlouho po svém návratu do Anglie Stoker skutečně začal pracovat na svém Draculovi. Hluboce se ponořil do studia nadpřirozena a starých mýtických legend. Stal se doslova odborníkem na vypýřismus. Stoker se zmínil, že během této pouti za inspirací měl několik hrůzných vizí zvláštní osoby, možná samotného astrálního obrazu hraběte Draculy. *„Stoker jeho podobu popsal jako vysokého starého muže, hladce oholeného a jeho obličej zdůrazňovaly dlouhé bílé kníry, nápadně ostré a útočné rysy, orlí nos a nepřirozeně vysoko klenuté nosní dírky. Démon měl vysoké čelo a na spáncích prošedivělé vlasy táhnoucí se podél hlavy v pásech dozadu. Hypnotický pohled a tmavé husté obočí se u kořene nosu téměř spojovaly. Měl stále zamračenou tvář s krutým výrazem a úzkými rty. Z celé postavy vyzařoval důstojný a hrdý majestát. Aniž by otevřel ústa, tak ke Stokerovi promlouval, ale když si chtěl na sdělení později vzpomenout, vybavila se mu vždy jen postava démona.“*²⁶

Je politování hodné, že se Stoker nedožil světového úspěchu svého díla. Žádná z jeho dalších knih již nedosáhla takového věhlasu jako Dracula, který se stal doslova modlou pro mnohé vyznavače záhadologie a vampýrismu.

6. 1. Dracula

V následujících odstavcích se společně podíváme na ono skvostné a zdařilé dílo Brama Stokera. Tento titul se snadno může honosit přívlastkem „Bestseller“. O samotné knize bych rád zmínil, že se v ní dle mého názoru také projevují silné základy romantické tvorby. Hlavní přínos Draculy spočívá v tom, že tvoří jakýsi mezník a můžeme říci, že spolu s dílem Edgara Allana Poea jeden ze základních pilířů klasické hororové tvorby.

Před vylíčením samotného příběhu, který je bez pochyb téměř každému známý, bych rád zmínil několik reálií, postřehů a dalších momentů, které by při četbě mohli čtenáři posloužit v odhalování určitých skrytých či méně zjevných významů nebo přinést trochu jiný náhled na příběh a postavu Draculy.

Tato postava je opředena celou řadou bájí a záhad. Je však známo, že se jedná o vojvodského knížete Vlada III., který žil v letech 1431 – 1476, zde je dobré si

²⁶ ŠTĚPÁN, P.: Kniha Nosferatu – Vampýrská bible. Praha : Adonai, s.r.o., 2003, str. 31.

povšimnout, že se jedná prakticky o stejné století, ve kterém žil i Richard III.. Vlad „Tepeš“ jak byl označován, v překladu můžeme použít výraz Vlad „napichovač“, tuto přezdívku si vysloužil při velmi krutém počínání během svého vojenského života. Vlad je velmi zajímavá osobnost, která je s Draculou ztotožňována. Zde je ovšem nutné si uvědomit bipolaritu, s kterou je možné na tohoto muže nahlížet, respektive pak nahlížet přímo na Draculu. Všeobecně se traduje, že „Dracula“ je označení syna ďábla nebo malého draka, tomuto negativnímu smyslu i napovídá biblické zabití draka sv. Jiřím. Oproti tomu je zde však druhá strana mince – Vlad III. Byl, stejně jako jeho otec i předkové, členem řádu Draka – tento řád měl za cíl šíření křesťanství a významně se podílel při organizaci a vedení křížových výprav. Tedy původ a motivace jména Dracula není jednoznačný. Navíc o Vladovi III. se mluví jako o nesmírně krutém vládcí, krutost se projevovala v boji s nepřítelem a pohany, ale jako panovník a šlechtic působil spravedlivě. Zemřel ve 45 letech v boji. Výrazným faktem, který podporuje kult Draculy jako nemrtvé bytosti, bylo i to, že hrob Vlada III. byl nalezen prázdný a dochovala se listina, kterou měl Vlad podepsat po datu své smrti, tento akt měl i 15 svědků, kteří přísahali a podepsali listinu.

Kniha je vyprávěna velmi zajímavým způsobem, obrovské množství informací a samotného děje se nám nedostává přímo od vypravěče, ale formou deníkových zápisků jednotlivých osob, např. deník Jonathana Harkera. Zajímavým momentem je také, že Dr. Van Helsing nepoužívá k dokumentaci svých poznámek klasickou podobu deníku, ale fonografických záznamů, zde je patrná soudobá tendence popularizace vědy a vědeckého poznání. Ovšem nesetkáme se jen s deníky, ale i s novinovými články a titulky, např. události lícící příplutí „lodi mrtvých“, tedy lodi, na které příplul sám Dracula do Londýna. To také objasňuje lodní deník kapitána. Jak tedy vidíme, nabízí se nám celá řada zdrojů informací. Zde si nejsem jistý, zda se nejednalo o chybu vydavatele nebo o záměr autora, ale v některých případech nesedí datace jednotlivých záznamů v denících.

Příběh začíná příjezdem Jonathana Harkera, který vykonává funkci právníka v Londýně, do Transylvánie, aby zprostředkoval koupi nemovitosti pro hraběte Draculu. Už od počátku je navazována hrůzyplná atmosféra, např. v podobě líčení krajiny nebo varování od místních obyvatel v hostinci, kteří nám poprvé přináší

informace o jakémisi tajemném pekelném stvoření, které se živí lidskou krví a bere jejich duše. Samozřejmě, že pan Harker jako vzdělaný muž z civilizované společnosti tyto „povídačky“ bere na lehkou váhu. Nastoupí do kočáru, který ho má odvést do sídla hraběte Draculy. Zde je pravděpodobné, že se poprvé setkáváme se samotným Draculou, neboť kočí je líčen a charakterizován způsobem, který tuto domněnku silně vyzdvihuje. Po příjezdu na zámek zjišťujeme, že se jedná o nevhledné, opuštěné sídlo, které je prakticky bez života a služebnictva. Nádherný prvek strachu je cítit při samotném vstupu do tohoto zámku, Harker jako by tušil něco zlého. Zajímavý je moment vstupu bránou, který mně symbolizoval vstup do pekelné brány. Ovšem takovýchto momentů v knize najdeme téměř nekonečné množství. Z celého pobytu pana Harkera usuzuji, že příchod nešťastných událostí je nasnadě. Harker si uvědomuje, že zprvu zvláštní podivnosti, jako např. Draculova přítomnost pouze během nočních hodin, Dracula při společných večerích nepojídá ani sousta, ztráta Harkerovo rezervních šatů, dostávají ucelený pohled – Harker se z hosta stává vězněm něčeho nelidského, co mu usiluje o život. Dracula již není tak vlídný, ale chová se povýšeně. K prozření dojde během jedné noci, kdy Harker usne mimo svůj pokoj a setká se s trojicí žen, s Draculovými nevěstami, které se ho snaží svést a zároveň připravit o to nejvzácnějšího co má, o jeho život. Harker je však stále potřebný, a proto je zachráněn Draculou, ten hodí svým nevěstám nějakou neznámou obět' v pytli jako náhradu za svého hosta. Tato a pak i další události pohání Harkera v pátrání po odhalení Draculova tajemství. Podaří se mu sestoupit do podzemí zámku, kde objeví několik beden naplněných „rodnou“ hlínou, právě v jedné z nich nalezne spícího hraběte, vidí jeho ostré špičáky a uvěří, že se jedná o upíra, pokusí se ho i zabít, ale Draculovi udělá jen malou jizvu na hlavě. V následujících událostech Dracula nutí Harkera podepsat dopisy domů, ve kterých své blízké ubezpečuje, že je vše v pořádku, a že se mu dostává slušného zacházení. Harker zde začíná tušit, že se ho Dracula v den jeho domnělého odjezdu pokusí zabít.

Tato úvodní část knihy mi přišla nejzajímavější, je zde první pohlazení tajemna, které Draculu obepřádá. Jak jsem dříve zmínil, velké množství děje se dozvídáme právě z osobních deníků jednotlivých postav, právě tyto události, byly zprostředkovány pomocí deníku Jonathana Harkera.

Další události jsou líčeny např. z deníku Miny Murrayové, tato žena je právě snoubenkou Jonathana, můžeme ji označit jako hlavní ženskou postavu, i když neméně prostoru se dostává Lucy Westernové. Lucy je velmi atraktivní a žádaná žena, prakticky zbytek mužských postav, kromě Dr. Helsinga, se jí dvoří a nabízejí sňatek. Jejimi nápadníky jsou psychiatr John Seward, Američan Quincy Morris a místní šlechtic Arthur.

Skrze deník slečny Miny se dozvídáme o příplutí podivné lodi během silné bouře, na které se nenašlo nikoho živého. Pouze ke kormidlu připoutaného kapitána, který svíral růženec. Díky lodnímu deníku se dozvíme o obavách námořníků, že na lodi viděli jakéhosi černého pasažéra. Zde převládá racionální úsudek kapitána, který zprvu odmítá naslouchat řečem o tom, že by na lodi snad mohl být i upír. Námořníci se i snažili zbavit osudného nákladu, a to právě beden s rodnou hlínou, ve kterých Dracula přebýval, ale kapitán to nedovolil.

Po vylíčení příběhu na lodi se vracíme ke slečně Lucy. Ta se stává obětí Draculy, ovšem obětí pozvolnou, je docela možné, že se Dracula stal jejím dalším „nápadníkem“ a toužil po přeměně Lucy na jeho další, novou nevěstu. I když to by bylo trochu v rozporu s naznačovanou osudovou touhou po Míne. Stav slečny Lucy se horší, nepřírodně hubne a stává se více bledou, nepříjemně reaguje na denní světlo. Stává se náměsíčnou. Její stav se stále zhoršuje a Lord Arthur povolá věhlasného vědce a odborníka na okultismus dr. Abrahama Van Helsinga. Ten slečnu Lucy prohlédne, všimne si např. dvou malých ranek na krku, které mu naznačují, že zde mají co dočinění s upírem. Snaží se zavést protipatření, její pokoj „vyzdobí“ květy česneku a přímo na její krk dá věnec z česneku. Přes veškeré snahy, tedy česneková opatření nebo transfuze, které Lucy podstupuje, Dracula v tomto boji o Lucy vítězí. Lucy umírá. Ovšem Van Helsing se obává, že tím to nekončí. To se také později ukáže jako pravda, protože v okolí se začíná objevovat přízrak mladé ženy, tzv. „krvavé dámy“, zde je pro mě zajímavý moment. Přeměněná Lucy si totiž vybírá dětské oběti. Náhlížíme zde tedy, že na přelomu století, toto nebylo tabu, osobně by mě zajímalo, jak tento fakt působil na soudobé čtenáře. Pohoršení? Šok? Dříve zmíněné postavy utvoří družinu s cílem „osvobodit“ Lucy z dábelkých osidel. Poté co ji probodnou srdce dřevěným kulem a ústa potřou česnekem, se dalším cílem logicky stává sám Dracula. Skupina vtrhne do

Draculova nového sídla, aby se zde pokusila zničit bedny s hlínou, bez kterých se Dracula neobejde, ale jejich snaha se ukáže jako marná, neboť jedna bedna stále chybí.

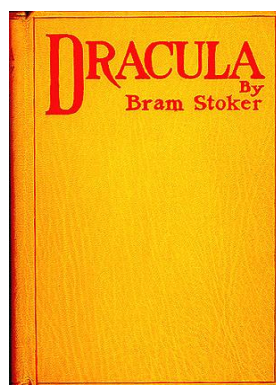
Následuje prchnutí Draculy z Anglie, u tohoto momentu bych se také rád zastavil, neboť je to jeden ze zásadních prvků, kterým se liší kniha od mnoha filmových zpracování. Většina, a především přeslavné 2 zpracování, myslím filmy „Upír Nosferatu“ (1922) a „Dracula“ (1931), kde Dracula získal na věky svou tvář v podobě legendárního představitele Bela Lugosiho. V obou kultovních zpracování, které jsou také počátkem hororu na filmovém plátně dochází k zabití upíra právě v Londýně, to je dle mého názoru zapříčiněno tím, že by ve filmu Draculův návrat do rodné Transylvánie vyzněl poněkud chabě a pro médium filmu by to znamenalo přílišné protahování velkého finále.

Jak jsem řekl, následuje pronásledování Draculy, které je i souboj s časem, neboť v jedné pasáži Dracula donutí Mínu k vypití jeho vlastní krve. Jediným způsobem jak Mínu zachránit je zabít Draculu dříve, než se Mína sama promění. Pronásledování je obtížné, protože Dracula své pronásledovatele obelstí např. tím, že se vylodí v jiném přístavu, než očekává družina pronásledovatelů. Ovšem závod s časem není prohrán a pronásledování pokračuje. Vlastně těsně před zámkem dochází k finálnímu souboji, postava Quincyho Morrise je smrtelně zraněna. Avšak cena tohoto lidského života nepřijde na zmar, poněvadž se Draculu podaří zabít, jeho hlava je oddělena od těla a srdce probodnuto kulem.

V dosavadním líčení jsem záměrně opomenul postavu pacienta Renfielda. Jedná se o velmi zajímavou postavu, která si zaslouží nemalé množství pozornosti. Osobně v něm spatřuji jakési lidské alter ego samotného Draculy. Dr. Seward se u něj setkává se zvláštní nemocí – požívání hmyzu. Sluha Renfield se snaží pojídat nejprve drobné mouchy, posléze pavouky a dále i ptáky, jak je patrné „vyvijí se“, a to až k olizování lidské krve. Snaží se pozřít co nejvíce životů. Nutno říci, že zde shledávám psychickou transformaci v upíra, přesto nelze Renfielda kategorizovat jako zápornou postavu. Jedná se o postavu, která je silně nevyrovnaná a rozporuplná, odráží se v něm niterný souboj upírství a lidství, mnohdy motiv jeho počínání není jasně viditelný. Ovšem jeho osud nebyl šťastný, byl nakonec také Dracubu zabit.

Mimo příběh bych se ještě rád zmínil o Draculově vztahu k ženám, k Lucy a Míně. Jak se zdá, tak je Dracula vybaven řadou schopností, např. přeměna v netopýra, aj., ale pro tento moment bych zdůraznil schopnost manipulace a snad přímo hypnózy. Žena – oběť, v jeho přítomnosti ožívá, jako by ji k sobě vábil a volal, zde se nabízí příležitost k neslyšitelné komunikaci mezi netopýry. Jak jsem chtěl poukázat, můžeme zde sledovat Freudovský erotizovaný podtext tohoto vztahu, kdy hrdinky jako by toužily po svém „vyvoleném“. Jistou logiku je pak možné i vidět, v kousnutí do krku, který je muži vnímán velmi toužebně a je považován za erotogenní zónu.

Závěrem této pasáže už jen vyzdvihnu celou knihu Dracula (obr. 5), kterou mohu doporučit jako silně atmosférickou četbu, která je plná napětí a čtenáře neustále žene kupředu a snadno ho pohltí. Dokonce jsem po četbě měl sám pocit, že částečně mohu svět vidět očima hraběte Draculy. Je vhodné zmínit, že dnes se čtenář může setkat převážně pouze se zkrácenými a upravenými verzemi Stokerova příběhu. Výtisky s původní verzí, natož pak přímo exemplář prvního originálního vydání, se stávají účinným literárním skvostem všech sběratelů a „upírů“.

obr. 5 Dracula, 1. vydání

7. Howard Phillips Lovecraft

Není snadné říct, jak správně číst Lovecrafta, je zde nutný katalyzátor, např. potemnělé prostředí, prázdný byt, pokud se přidá podlomená lidská psychika a trochu zoufalství, je dosažení chtěného zážitku téměř jisté. Dokonce můžeme dosáhnout až „Zvláštního a maligního přechodného zrušení nebo potření oněch neměnných přírodních zákonů, jež jsou naší jedinou ochranou před atakou chaosu a démonů nesmírného kosmu.“²⁷ Pokud však čtenář přistoupí k jeho příběhům nesoustředěný a nepřipravený, tak se mu v rukou ocitne pouze lekce nadpřirozeného příběhu plných fiktivních vizuálních evokací, které mu sice jasně představí v jeho mysli obraz autorova génia, přesto však jen v omezené míře.

obr. 6 H. P. Lovecraft

Lovecraft (obr. 6) je velmi zvláštní a těžko charakteristická osobnost. Můžeme říci, že byl ukázkovým podivínem. Není náhodou, že postava podivína dostává v příbězích H. P. Lovecrafta tolik prostoru, pravděpodobně na tom má vliv způsob, jak vidí sám sebe.

Jedním z vypovídajících znaků a jedna ze zásad Lovecraftových povídek byla praktická absence humoru. Autor zastává postoj, že motivy hrůzy a prvky humoru jsou dva naprosto odlišené elementy, které se vzájemně vyrušují a porušení tohoto principu může přinést pouze jakýsi paskvil, možná bychom mohli daný výtvar označit jako nějaké sebe ironizující dílo.

²⁷ LOVECRAFT, H. P.:Hrobka, spisy 1. Praha : Plus, 2010, str. 196.

Příznačná je také absence milostných prvků nebo výraznějších ženských prvků. To je zřejmě způsobeno opět vlastním sebepojetím. Lovecraft vnímal sám sebe jako nesmírně nehezkého a odpudivého člověka, bohužel tento postoj převzal od své vlastní matky. To má za následek, že někteří považovali Lovecrafta za homosexuála, což lze chápat téměř jako klasické podezření pro podivínské typy mužů, kteří se stali starými mládenci. Tyto pomluvy přestaly hlavně po jeho sňatku s ukrajinskou židovkou, Soňou Šifirkin Haft Greenovou.

V prózách mistra žánru, je velmi častý motiv hnusu, ten rozhodně není definicí Lovecraftovo textů, ale hnus se v nich zobrazuje v jakési přechodové fázi na konci života a důsledku smrti. Často mluví o hnilobném rozkladu, tlení. „*Hnus je pojem bezprostřední ambivalentní, na rozdíl od strachu – obsahuje totiž jistou přitažlivost, plynoucí z představy možného dotyku s něčím, co v nás vzbuzuje odpor.*“²⁸ Je zajímavé podívat se na tuto kategorii hnusu v souvislosti s tím, jak na sebe sám nahlížel, na neatraktivního až ošklivého podivína, dle mé úvahy, tak možná skrze onu kategorii hnusu dostával ze svého nitra vlastní pocity.

Lovecraft vytvořil svůj vlastní originální kabinet hrůzy, plných netradičních bytostí, monster a kosmických entit, které jsou vypořádány od zelenkavě světélkujících slizkých bytostí až po tvory podobné hmyzu nebo mořským tvorům. „*Lovecraftova monstra se podivně odlišují od všech vážně i nevázně míněných strašidel „gotické literatury“ a romantické éry od ožvlých soch i upířích nemrtvých, kteří z pera mnoha epigonů zabydlují stránky magazínů, v nichž autor publikoval.*“²⁹ Zobrazení jeho monster bývá často, zřejmě až záměrně nenázorné. V tomto ohledu Lovecraft dokáže skvěle pracovat se čtenářovou představivostí, kterou tak žene do nejvyšších obrátek.

Mnozí ti, kteří se Lovecraftovým odkazem zabývali, tvrdili, že by málokdo chtěl toho muže, kterým se prezentoval ve svých dopisech. Ty po něm zůstali v neuvěřitelně rozsáhlém souboru. Jeho tradiční výchova britského gentlmana mu totiž prakticky nedovolovala neodpovědět na dopis svého přítele či prostého obdivovatele. Lovecraft byl díky své výchově poměrně staromódní, až zpátečnický, v názorech na společnost i na život, to asi částečně odůvodňuje jeho období obdivu k fašistické společnosti.

²⁸ LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 2. Praha : Plus, 2012, str. 291.

²⁹ LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 2. Praha : Plus, 2012, str. 292.

Náznaky těchto sympatií se projevují velmi často i přímo v jeho textech. Díky jeho korespondenci můžeme i tyto názory sledovat. „Hitler má mylné informace, je nevyrovnaný a neurotický, je však právě tou hrubou silou, která někdy tvoří historii.“³⁰

Lovecraft během svého života nebyl považován za velkého autora. Svým způsobem se dlouho nemohl zbavit zařazení autora, který tak hojně přispíval do časopisů „Weird Tales“ (specializace na fantastický žánr) a „Astounding stories“ (specializace na sci-fi). Největší slávy a uznání dosáhl až v době po své smrti. Velký vliv na to měla jeho početná přátelství z okruhu jiných autorů, např. Henry Kuttner a Robert Bloch, který je znám jako autor románu „Psycho“. Lovecraft vytvořil jakýsi mýtus „Cthulu“, v podstatě se jedná o jakýsi pantheon prapůvodního polobožstva. Onu mýtickou rasu můžeme definovat citací. „Rasa hrozivě vyhlížejících bytostí v každém ohledu nadřazená lidstvu, která kdysi kralovala vzduchu i pevnině, ale z různých, často blíže nevyjasněných příčin se stáhla a čeká na příležitost, aby znovu získala vládu nad světem.“³¹

Lovecraft si vysloužil pověst zakladatele hororového příběhu, naši čtenáři možná ještě nemají přílišné povědomí o existenci tohoto autora, natož pak o jeho významu, ale např. ve Spojených státech existuje téměř akademický kult, který neustále posiluje jméno tohoto autora, navíc díky velké míře publikování jeho prací společně s částmi z jeho rozsáhlé korespondence stále přináší nové postřehy o odkazu H. P. Lovecrafta.

Jeho velkým přínosem je jedinečná studie „Nadpřirozená hrůza v literatuře“, ta ve svém prvním zárodku vyšla již v roce 1927. Konečnou podobu studie dostala až roku 1939, kdy byla kompletně zveřejněna po autorově smrti. V podstatě se jedná o první velkou studii, která je cíleně zaměřena na vývoj literárního hororu.

Na následujících řádcích uvádím základní hrůzostrašné motivy používané v nadpřirozených a strašidelných příbězích podle H. P. Lovecrafta, jedná se o pasáž z výše zmíněné studie. „Nepřirozený život přebývajících v nějakém domě, nepřirozené souvislosti mezi životy různých osob. Předčasný pohřeb. Naslouchání někomu, kdo zažívá okamžiky hrůzy. Metempsychózy – mrtví vnucující svou osobnost živým. Zplozenec

³⁰ LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 2. Praha : Plus, 2012, str. 301.

³¹ LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 2. Praha : Plus, 2012, str. 297.

smrtelníka a démona. Jakékoliv tajemné a nevyhnutelné směřování k záhubě. Nepřirozený život nějakého obrazu – přenesení života z člověka do obrazu. Abnormální pokračování životních funkcí u mrtvého. Duplikace osobnosti. Zpustošení hrobu, zjištění, že zdánlivě mrtvý je naživu. Podivná souvislost mezi předmětem a jeho obrazem. Členství v nějakém ďábelském spolku praktikujícím čarodějnictví či vyvolávání démonů. Existence hrozivé ztracené rasy na odlehlém místě. Hrůzná proměna či rozklad člověka způsobená použitím neznámé, zlověstné drogy. Monstrózní společník. Zvířata se obrátila proti člověku. Neviditelné kosmické vlivy působící na určitém místě – genius loci. Psychické pozůstatky ve starém domě – duch. Vesnice, jejíž obyvatelé praktikují odporné tajné rituály. Vyvolání elementárního démona. Náboženská organizace se tajně připojí k satanismu. Jeden člověk nenápadně vysává druhého jako upír. Hrůzný poustevník na opuštěném místě nějakým způsobem zneužívá cestovatele. Síly temnot (či kosmického prostoru) ovládnou svatostánek. Hrůzný démon spojený s nějakým člověkem (a po jeho smrti s některými jeho věcmi) v důsledku hříšného činu, prokletí apod.. Nechutné oběti spojené s vykonáváním dávného pohanského rituálu. Nadpřirozená odplata. Změny na obrazu související se skutečnými událostmi – současnými či minulými – odehrávajícími se na místě, které zobrazuje. Zlý mág přežije s využitím metempsychózy ve zvířecí podobě a vykoná pomstu. Místnost-duch v domě – někdy zde je, jindy není. Mág získá ďábelského průvodce při putování na neznámé místo plné hrůzy. Neodbytná věc vyvolaná z hrobu neuváženým zaklínáním. Zapískání na vykopanou píšťalu neznámého stáří přivolá nepopsatelnou, démonickou bytost z hlubiny. Monstrózní strážce nadpřirozené podstaty hlídá poklad nebo knihu ukrytou ve starých rozvalinách. Mrtvý muž vstane z hrobu, aby se pomstil svému vrahovi. Neživý předmět se chová jako živý tvor, aby potrestal zločin. Duch oběti usvědčí vraha. Porušením prastarého hrobu je do světa vypuštěna monstrózní bytost. Magický teleskop (nebo podobný druh přístroje) zobrazuje minulost. Vykopání prastarého, zapovězeného předmětu nasadí na objevitele zlověstný stín, který ho posléze přivede do záhuby. Domácnost děsí se příchodu neznámé zhouby. Svatokrádež ve starém kostele přivolá z hlubin moře nebo kosmu pomstychtivé monstrum, jež pohltí znesvětitele. Vlastnictví jisté nebezpečné knihy či odporného talismanu přivede člověka do kontaktu se světem ze zlého snu či vzpomínky a způsobí nakonec jeho zkázu. Muž, který má velmi blízko k nižším tvorům. Ti pomstí jeho smrt. Hmyz zhypnotizuje člověka a

způsobí jeho smrt. Nadpřirozený dopravní prostředek. Člověk do něj nasedne a je dopraven do neskutečného světa. Náměsíčný je stále více přitahován k nějakému hrůznému místu. Schůzka se smrtí apod. Mrtvola pohřbená ve sklepech dožene vraha (nebo narušitele) k smrti. Kněz-poustevník střeží uprostřed pustiny schránku obsahující podivnou, pradávnu bytost. V důsledku nešťastné náhody je bytost vypuštěna a přivodí újmu tomu, kdo to způsobil. Opuštěný ostrov na samém konci světa, na okraji propasti, je dějištěm podivné hrůzy. Duchové moře vystoupí na souš v podobě tuleňů a živí se lidskými oběťmi. Rekonstrukce prastarého chrámu či opětované vysvěcení dávného oltáře vyvolá nebezpečné, nehmatné síly. Zlovolný vědec oživí mumii starou čtyři tisíce let a nutí ji vraždit. Hrdina se pokusí vybavit si veškerou minulost za pomoci drog a hudby podporující paměť. Proces dosáhne do dědičné paměti, až do období před příchodem člověka. Tyto dávné vzpomínky se mu zjevují ve snech. Chystá se k úžasnému znovuobjevení dávné minulosti – ale promění se v pololidského tvora, začne zapáchat jako zvíře, uprchne do lesů a je zabit svým vlastním psem. Cestovatel nalezne na podivném místě cosi děsivého – hrůza v chatě s osvětleným oknem uprostřed lesů. Záměna snového a skutečného světa. Hrůza z minulosti (či budoucnosti) vyvře ze vzpomínek (či věštby). Série událostí vzešlých z hypnózy vyvolané jinou osobou, mrtvolou či někým ovládnutím cizí psychickou silou. Příchod na neznámé místo a zjištění, že cestovatel má s tímto místem spjaté latentní vzpomínky či jinou hrůznou spojitost.“³²

Soupis povídek dle chronologického hlediska vzniku jednotlivých textů

Hrobka

Dagon

Vzpomínání na dr. Samuela Johnsona

Polaris

Za stěnou spánku

Paměť

Starý poděs

Proměna Juana Romera

Bílá loď

Jak bylo zahlazeno město Sarnath

³²LOVERCRAFT, H. P.: Bezejmenné město. Praha : Aurora, 1998. str. 164 - 166

Výpověď Randolpha Cartera
Ulice
Hrůzný stařec
Ultharské kočky
Strom
Cephais
Z neznámého světa
Chrám Nyarlathotep
Obrázek v domě
Fakta ohledně zesnulého A. Jermyna a jeho rodiny
Chladný vzduch
Volání Cthulhu
Pickmanův model
Podivný dům vysoko v mlze
Stříbrný klíč
Snové putování k neznámému Kadathu
Případ Charlese Dextera Warda – část první
Případ Charlese Dextera Warda – část druhá
Barva z kosmu
Potomek
Prastarý lid
Historie Necronomiconu
Hrůza v Dunwichi
Tamtéž
Šepot v temnotách

8. Český horor

Předpokládám, že většina čtenářů mé práce si pomyslí, že českých hororů je v našem prostředí jako šafránu, ba dokonce, že něco jako český horor prakticky ani neexistuje. Jsou zde sice snahy o realizaci tohoto žánru, avšak prvotní domněnka je veskrze přesná.

Antonín K. K. Kudláč přichází roku 2004 s povídkovou antologií „2004: Český horor“, zde se Kudláč snaží formulovat současné pojetí hororu očima českých autorů. *„Traduje se, že český horor vlastně neexistuje, že to, co bývá u českých autorů někdy označováno za horor, jsou ve skutečnosti příběhy s tajemstvím, u nichž není hlavním cílem vzbudit ve čtenáři hrůzu, ale řešit různé sociální nebo filozofické otázky. A že pokud se někdo někdy ojedinele u nás o horor pokusil, dopadlo to špatně a výsledkem byl jen nepůvodní kýč.“*³³ Kudláč se ve své předmluvě poměrně trefně vyjádřil. Sám musím dát tomuto výroku z větší části za pravdu. Je otázkou proč tomu tak je. Myslím, že odpověď je z velké míry skryta i v našich dějinách. Zatímco ve světě, hlavně pak v anglické a americké literatuře, bylo 20. století dobou největšího rozkvětu žánru, který měl v oněch zemích nepoměrně příznivější podhoubí a potenciál k rozvoji, tak u nás tomu bylo spíše naopak. Možná nemusím ani zdůrazňovat, jak tragický byl u nás vývoj v období světových válek. Tragika a hrůza, která ve svém rozsahu předčí veškeré hrůzné motivy klasických hororů, výrazně naplnila mysl našeho čtenáře, který tak logicky ztrácí potřebu a touhu bát se i na stránkách knih. Následující doba komunistické diktatury a normativního pojetí literatury také přispěla k odtržení od vývoje žánru ve světě.

Horor v našem prostředí nemá tradici, chybí mu hlubší kořeny, které nejen, že v našich zemích neměly nikdy přílišný potenciál zakořenit, ale navíc byly, jak jsem nastínil, i násilně přetrhány vlivem působení ideologických tendencí v literatuře a zaváděním striktně normativních postupů. To je také důvod proč je v našich končinách dnes nemožné najít nějakého „českého“ Stephena Kinga. Nutno je ovšem přiznat, že v 60. letech dochází k určitému uvolnění a vzniká např. již dříve zmiňovaná antologie Tichá hrůza (T. Korbař, 1967).

³³ KUDLÁČ, A.: 2004: Český horor. 1. Vyd. Praha : Mladá fronta, 2003. str. 7.

Postavení hororu u nás mohu ilustrovat i citací z encyklopedie literárních žánrů. „V českém prostředí je původních hororů poměrně málo. Českou variantou tohoto žánru je spíše příběh s tajemstvím, jehož primární funkcí není skutečně děsit, ale spíše navodit atmosféru tajemna či záhady, často doplněnou o hororové rekvizity.“³⁴

Skrze Kudláčův spis mi bylo představeno uskupení autorů a autorek, které se dnes snaží tvořit horory a příběhy s tajemstvím. Do onoho uskupení patří Ondřej Neff, Filip Gotfrid, Jaroslav A. Polák, Jaroslav Jiran, Otomar Dvořák, Miroslav W. Štěpánek, Jaroslav Velinský, Svatopluk Doseděl, Tomáš Němec, Anna Šochová a Jana Moravcová. I když tito autoři a autorky přicházejí s kvalitně psychologicky propracovanými povídkami, které se snaží na čtenáře působit tak, aby v něm vyvolaly hrůzu a strach, některé se snaží již přímo svým názvem evokovat pocit hrůzy, např. „*Nezavěšuj! Volá ti tvůj kat.*“ (Jana Moravcová) nebo „*Křivoklátská bestie*“ (Otomar Dvořák), tak výsledným efektem může být pro většinu čtenářů pouze zařazení oněch povídek do kategorie příběhů s tajemstvím a záhadou, nikoliv však do kategorie hororů.

Asi nebude překvapením, že se moderní tendence prolínání jednotlivých žánrů, kterou jsem zde již představoval, projevuje i v příbězích našich autorů. Tento projev je realizován nejčastěji kombinací hororu a detektivky.

Antologie „*2004: Český horor*“ je projekt, který je u nás spíše ojedinělejší. Rozhodně nemůžeme tvrdit, že by český knižní trh byl rájem pro autory, kteří by chtěli prorazit na poli hororové literatury. Současná tendence vede autory hororových povídek k prezentování svých počinů hlavně prostřednictvím specializovaných časopisů a internetových fanouškovských blogů. Tyto časopisy jsou spíše zaměřeny na oblast science – fiction a fantasy, která přináší jejím tvůrcům větší potenciál ekonomického úspěchu, příkladem může být časopis Ikarie nebo dnes již zaniklý časopis Nemesis.

³⁴ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2004. str. 256.

8.1 Hororové časopisy

V současnosti je významným rysem autorů hororových povídek sdružování kolem tematicky zaměřených literárních časopisů, ty jsou však poměrně vzácné, navíc je dnes nemožné nalézt časopis, který by se věnoval čistě literární tvorbě našeho žánru a každý takovýto časopis je nutně infikován sekundárním obsahem. I tak je výskyt časopisové tvorby týkající se hororu tristní a ve své početnosti zastoupení mohou tyto časopisy působit téměř jako fotomorgána.

Jedním z oněch časopisů je internetový časopis Howard. Sám sebe prezentuje jako nezávislý hororový časopis. Tento časopis vychází čtvrtletně v poměrně značném rozsahu, většinou se jedná o nejméně 90 stran. Na svém kontě má aktuálně 6 čísel. Poslední číslo vyšlo 6. března, tudíž se dá v nejbližších týdnech očekávat nové číslo. Musím říci, že obsah tohoto časopisu je značně rozmanitý a vyznavačům žánru (nikoliv jen čtenářům) přináší široký rozhled a velký potenciál k ukojení své zvědavosti a touhy po informacích z oblasti literárního i filmového hororu, ať se již jedná o recenze, povídky či tematické články. Obálky časopisů, které přikládám v přílohách (příloha 1), jasně deklarují, že se časopis orientuje na otrejšího filmového diváka (1. číslo časopisu), avšak zároveň vychází z hororové literární klasiky (2. a 3. číslo) nebo se tak alespoň snaží stylizovat a přitáhnout tak potencionální čtenáře. Blíže se však k tomuto časopisu nebudu vyjadřovat, neboť jsem oněch 6 čísel prošel jen zběžně.

Dalším představovaným časopisem je Ducháček. Tento časopis má své kořeny již v 80. letech, ale až v roce 1997 vychází jeho první číslo časopisového formátu. *„Ducháček vychází jako občasník, který je zaměřený na to nejdrsnější a nejtemnější v žánrech hororu, sci-fi a fantasy.“*³⁵ V časopisu můžeme najít povídky zahraničních i našich autorů, ale přesto se Ducháček orientuje převážně na filmovou tvorbu daného žánru. Časopis je dnes již zaniklý, avšak stále je hojně k dostání v antikvariátech a na internetových aukcích.

Posledním literárním časopisem, jenž spadá do naší charakteristické tematiky je časopis „Kráľ Horror“. Tento časopis je asi nejvíce ze všech zde zmiňovaných časopisů

³⁵ Ducháček. Informace o časopisu Ducháček [online]. [cit. 2013-08-09]. Dostupné z: <http://www.duchacek.com/duch/INFO/info.html>

orientovaný na povídkovou tvorbu. Časopis se snaží prezentovat jako projekt, který je zaštitěn jakýmsi patronátem Stephena Kinga. „Prvním číslem nového měsíčníku jsem byl poněkud konsternován. Tento útlý plátek je spíše malým fanzinem, vydávaným s barevnou obálkou za časopis. Pro příznivce hororu je ale vždy lepší něco než nic.“³⁶

Závěrem této sekce bych ještě rád zmínil, že se v našich hororových vodách objevuje tvůrčí sdružení „Rigor mortis“ (název je odvozený od lékařského termínu pro posmrtnou ztuhlost). Tato skupina však nepůsobí jako výše jmenované časopisy. Svým zaměřením tuto, ne však více než několika početnou, skupinku zařadím, spíše než do oblasti hororové tvorby, do oblasti kombinace sci-fi, fantasy a těch nejpokleslejších a brakových prvků hororu.

8.2 Tvorba českých autorů

V našem prostředí se objevují zejména příběhy, který svůj základ mají v gotickém románu a hrůzostrašném románu. Takovéto příběhy se začaly nejdříve objevovat především v knížkách lidové čtení a kramářských písních, které jsou typické pro období Národního obrození. Nejvhodnějším příkladem je zde pak dílo Prokopa Šedivého (Zazděná slečna aneb podivné příhody Marie z Hohenturu, 1794). Pro mé účely je ještě příhodnější próza V. R. Krameria, který přichází roku 1831 se svou povídkou „Železná košile“. Na tu se nyní podíváme blíže, mou pozornost si povídka vysloužila díky podobnosti s mnohem známější povídkou „Jáma a Kyvadlo“ (E. A. Poe, 1842). Pro ilustraci uvádím v příloze (příloha 2) podobu titulní strany Krameriovy povídky.

V následujícím textu se tedy budu věnovat tvorbě, kterou můžeme zařadit na pomezí folklórní tradice a umělecké literatury. Autor textu je Václav Rodomil Kramerius, poněkud opomíjený syn svého otce Václava Matěje Krameria, ačkoliv se snažil jít v otcových šlépějích, tak neuspěl. Věnoval se především vlastní povídkové tvorbě a překladu povídek z angličtiny, francouzštiny, němčiny, ale i ruštiny. Tato povídka je součástí knihy „Knížky lidového čtení“, jak již název vypovídá, jedná se

³⁶ Jireš Ondřej. Časopis Král Horror. Fantasy planet [online]. [cit. 2013-05-09]. Dostupné z: <http://www.fantasyplanet.cz/clanek/casopis-kral-horror>

většinou o soubor krátkých a středně dlouhých povídek, které mají primární úkol v pobavení čtenáře. Literatura tohoto typu bývá často označována jako braková literatura, proti tomuto označení nemůžeme příliš vystupovat, ale rád bych zde zdůraznil dobový přínos této literatury, neboť v době Národního obrození, byl typ zábavné literatury jedním ze základních kamenů obnovy podvědomí o česky psané literatuře.

Příběh vypráví o mladém rytíři a šlechtici Vivenčiovi, který se dostane do zajetí svého úhlavního nepřítele, knížete Tolfiho. Z těchto vět bychom mohli očekávat, že se bude jednat o válečnou či bojovou tematiku, avšak opak je pravdou. Hlavním tématem je krutá pomsta a zvláštní pohled na psychickou odolnost člověka. Hlavní hrdina je uvězněn ve speciálním žaláři, který je velmi detailně popisován. *„Vězení toto podobno bylo prostranné kleci, jejížto strop, podlaha a stěny – pevně a hrubě zhotovené z kovaného železa pozůstávaly. Vysoký strop jako klenutí vydutý měl sedmero oken, silnými železnými tyčemi zamřížovaných, nimiž světlo a povětří do vězení se dostatí mohlo. Kromě těch oken a navlas přiléhajících dveří nebylo kolkolem ni skulinky ani štěrbinky po všech těch černých hladkých a chladných železných stěnách. Železná postel s otepí slámy stála v jednom koutě a podle ní džbán vody a špatná nádobka s ještě špatnější potravou.“*³⁷. Autorovi se daří neustále gradovat napětí a získávat si čtenářovu pozornost, doslova se sami stáváme vězněným Vivenčiem a zažíváme jeho úzkost. Psychologické stavy jsou velmi silným prvkem, např. hrdina trpí časovou deprivací z důvodu orientace v čase pouze skrze střídání dne a noci, ale také v situaci, kdy se zamýšlí nad svým osudem a způsobem smrti, který je pro něj připraven.

Nyní se zaměříme na jazyk, který autor použil. Ve většině textu je typické, že je nám děj zprostředkován skrze ústa vypravěče, bohužel je to i v situacích, kde by byla dle mého názoru přínosnější ich forma, protože ta by lépe zdůraznila myšlenkové a psychické rozpoložení hlavní postavy. Nachází se zde však také líčení i skrze vedlejší postavy, a to především v závěrečných částech, které slouží k osvětlení událostem pro hlavního hrdinu. Vzhledem k dávnému datu sepsání díla není překvapením poněkud odlišný a pro současného čtenáře neobvyklý slovosled a také velký počet přechodníků dnes již text poněkud ozvláštňuje. Velmi příjemným dojmem působí také bohaté

³⁷ KRAMERIUS, V. R.: Knížky lidového čtení. 1. vyd. Praha : Odeon, 1988, str. 105.

obrazné vyjadřování a básnické prostředky, které jsou hojně užívány v popisu exteriéru a interiéru, ale také ve vyjadřování pocitů postav.

Povídka ve čtenářovi interpretaci přináší i jisté poselství o nutném opatrném přístupu k technologickému rozvoji. V pasáži kdy Vivenčio na stěně svého ďábelského prokletí nalezne zprávu od jeho tvůrce, který se sám stal nedobrovolnou obětí své tvůrčí geniality. Je nepřímou řečeno, že člověk je zodpovědný za své výtvořky.

Po přečtení se téměř nabízí srovnání s povídkou soudobého amerického autora, Edgara Allana Poea. V jeho povídce „Jáma a kyvadlo“ můžeme najít několik zajímavých srovnání. Nejvíce nápadná je technická originalita užitá ve vytvoření specifického mučícího nástroje. Z tohoto pohledu je i zajímavý vznik obou povídek, protože Poe svůj text sepsal roku 1842, tedy 11 let po vzniku Železné košile. Zde by se již nabízela drobná fantazie, zda nebylo možné nějakou hrou osudu, aby Poe znal Krameriův text, avšak logičtější vysvětlení některých podobností v obou povídkách je takové, že oba autoři vycházejí ze společné předlohy, povídky ang. romantického autora W. Mudforda který byl ovlivněn i gotickým románem.

Na odkaz gotického románu v naší literatuře narazíme dále např. u německo-českého autora G. Meyrinka, ten je autorem známé prózy „Golem“. Autor dává hrůznou tvář pražským židovským pověstem, plných okultismu a strašidelných zjevení. Golem je vhodným příkladem textu, který čerpá z unikátního tajemného pražského prostředí, plného různých stinných zákoutí a pražských domů.

Realizovaly se u nás ve větší míře také romány hrůzy. V lehce trivializované podobě např. v tzv. krvavých románech. Ten nám nejvíce přiblížil, i když ve specifické groteskní podobě J. Váchal a to svou knihou „Krvavý román“ z roku 1924.

Příkladem dalšího pojetí hororových příběhů je tvorba Miloslava Švandrlíka. Tento autor je sice notoricky znám pro své velmi populární a humorné dílo (Černí baroni), neměli bychom ale opomínat jeho tvorbu, která se snaží zařadit do literatury hororové. Je však otázkou zda můžeme jeho tvorbu považovat za hororovou, jeho příběhy jsou plné upírků, vlkodlaků a kdejakých nebožtíků či ožvlých mrtvol, ale Švandrlík své povídky specifickým způsobem kombinuje s humorem a komikou. Tento způsob uchopení hororu je pak v rozporu s myšlenkou H. P. Lovecrafta, který

považoval kombinaci literatury hrůzy s humornými prvky za neslučitelnou, kdy dochází ke kontraproduktivnímu stavu a hororový příběh tak trpí.

Na následujících řádcích uvádím stručný přehled tvorby našich autorů, které obsahují hororové motivy a svým způsobem vycházejí z odkazu gotického románu či hrůzostrašné povídky:

Křivoklad (K. H. Mácha, 1834)
Hrobník (K. Sabina, 1837)
Pekla zplozenci (J. J. Kolár, 1862)
Tajnosti pražské (J. Svatek, 1868)
Vampýr (J. Neruda, 1871)
Sivooký démon (J. Arbes, 1873)
Pád rodu Smiřických (J. Svatek, 1893-94)
Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze (J. Svatek, 1886-89)
Fantastické povídky (J. Zeyer, 1882)
Bizarní povídky (K. Švanda, 1897)
Dům u tonoucí hvězdy (J. Zeyer, 1897)
Román Manfreda Macmillena (J. Karásek ze Lvovic, 1907)
Scarabeus (J. Karásek ze Lvovic, 1908)
Démon a jiné povídky (E. Lešehrada, 1911)
Severinova cesta do tmy (P. Leppin, 1914)
Golem (G. Meyrink, 1915)
Strašidlo v bažině (K. H. Strobl, 1920)
Pavilón hrůzy (J. Hloucha, 1920)
Ganymades (J. Karásek ze Lvovic, 1925)
Utrpení knížete Sternenhocha (L. Klíma, 1928)
Valerie a týden divů (V. Nezval, 1935)
Tichá hrůza (T. Korbař, 1967)
Stráž mrtvého (T. Korbař, 1969)
Myši Natálie Mooshaberové (L. Fuks, 1970)
Spalovač Mrtvol (L. Fuks, 1967)
Neklidná srdce (J. Havlíček, 1972)

Dřevěná panenka (M. Komárek, 1990)
Modrá krev: O upírech a lidech (D. Mičanová, 1990)
Krev na maltézském náměstí (V. Medek, 1992)
Strašidla (J. Koenigsmark, 1992)
Upíří tanec (L. Macháček, 1993)
Vládci strachu (J. Kulhánek, 1995)
Cyklus o Draculovi (Jenna Nowak – J. Moravcová)
 Nemrtvý (1994)
 Dračí krev (1995)
 Trůn pro mrtvého (2000)
 Rozesmátá smrt (2002)
Čára hrůzy (J. Mostecký, 1998)
Sedmikostelí (Hastrman, 1999)
Stín katedrály (M. Urban, 2003)
2004: český horor (A. Kudláč, 2004)

9. Závěr

Cílem této bakalářské práce byla snaha zmapovat hlavní vývojová místa hororové literatury, a tedy nastínit čtenáři cestu, jakou se horor při svém vývoji ubíral.

V prvních částech jsem se pokusil přistoupit k teoretickému vymezení hororového žánru, především skrze odborné studie předních teoretiků, Jana Zábrany a Josefa Hrabáka, zabývajících se hororem. Z jejich poznatků jsem hojně vycházel a snažil se podat ucelený obraz, obohacený o mé postřehy a úvahy, na sledovaný žánr.

Prostřední část mé práce se zabývá mým výběrem reprezentativních autorů světového hororu. Samozřejmě jsem si vědom, že jsem zde nezmínil mnoho významných a talentovaných autorů. Někdo možná bude více namítat, že by v mém výběru měly mít větší prostor díla jako *Frankeinstein* (Mary Shelley, 1818) nebo *Fantom opery* (Gaston Leroux, 1910) nebo dokonce pak dnešní komerční veličán Stephen King, ale bylo snad zřejmé, že jsem ho „opomenul“ záměrně. Jeho místo ve světové moderní literatuře je nezpochybnitelné a jsem si jistý, že budoucí autoři kvalifikačních prací obdobného zaměření a výběru tématu vynesou tohoto současného pána hrůzy přímo do nebeských výšin.

Záměrně jsem volil svůj trojlístek. Edgar Allan Poe, který se stal duchovním otcem detektivky a hororu a bezpochyby položil základy pro své pozdější nástupce. Dalším byl Bram Stoker, těžko vybrat lepší příklad světově nejznámějšího a nejpopulárnějšího hororu, než jaký je jeho román *Dracula*, kterému jsem zde věnoval zevrubněji. Ano, jsem si vědom, že kdybych vybral Frankenstein, vybral bych neméně zdařilé dílo, ale pro mě vždy zůstane nezpochybnitelným faktem, že právě *Dracula* připravil cestičku dalším veličánům žánru do srdcí čtenářů. Navíc dalším důvodem pro mě ve výběru bylo to, že Frankenstein má přece jen příchut' vědecko-fantastické literatury, kdežto *Dracula* svým upířským motivem spadá mnohem hlouběji do minulosti. Myslím, že dokonce mohu tvrdit, že Frankenstein je sice dílo z oblasti hrůzostrašné literatury, ale i vzhledem k jeho dřívějšímu vzniku spadá do paradigmatu gotického románu. *Dracula* sice vychází z tradice gotického románu, nelze tvrdit opak, ale dle mého mínění již stojí na úsvitu samostatného žánru hororu. Posledním

vybraným autorem byl Howard Phillips Lovecraft, autor, který si vysloužil pověst zakladatele hororového příběhu a dnes má mezi zastánci žánru nesčetnou skupinu obdivovatelů.

Ve finální části jsem se zaměřil na podoby, jakou horor nabývá v prostředí naší literatury. Podíval jsem se na možnosti realizace a produkce tvorby, jaké má autor hororu a v úplném závěru jsem přinesl stručný výčet textů našich autorů, které nesou částečně znaky některého z hororového žánru, tím jsem chtěl doložit má slova, že horor u nás nemá tradici a hluboké kořeny, přesto je možné vliv tohoto žánru sledovat i v naší literatuře.

10. Seznam použité literatury a pramenů

- HRABÁK, J.: Čtení o románu. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- HRABÁK, J.: Od laciného optimismu k hororu. Praha : Melantrich, 1989.
- HRABÁK, J.: Napínavá četba pod lupou. Praha : Československý spisovatel, 1986.
- LOVECRAFT, H. P.: Hrobka, spisy 1. Praha : Plus, 2010.
- LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 1. Praha : Plus, 2011.
- LOVECRAFT, H. P.: Volání Cthulu, spisy 3, díl 2. Praha : Plus, 2012.
- LOVECRAFT, H. P.: Bezejmené město. Praha : Aurora, 1998.
- KUDLÁČ, A.: 2004: Český horor. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2003.
- MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2004.
- KRAMERIUS, V. R.: Knížky lidového čtení. 1. vyd. Praha : Odeon, 1988.
- POE, E. A. : Vraždy v ulici Morgue. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1964.
- POE, E. A. : Černý kocour. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1988.
- POE, E. A. : Jáma a kyvadlo. 3. vyd. Praha : Odeon, 1987.
- DRIMMER, F.: Lupiči mrtvol, nebožtíci a další duchařské lahůdky. 1. vyd. Praha : Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., 1994
- ŠTĚPÁN, P.: Kniha Nosferatu – Vampýrská bible. Praha : Adonai, s.r.o., 2003
- MAUPASSANT. G. de.: Ďábel a jiné povídky. 1. vyd. Praha : Odeon, 2007

Internetové zdroje (text):

[Jan Zábřana. Slovníček české literatury \[online\]. \[cit. 2013-05-09\]. Dostupné z: http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1166](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1166)

[Autoři. Knihovnička \[online\]. \[cit. 2013-05-09\]. Dostupné z: http://www.knihovnicka.net/autor/143-hrabak-josef/zivotopis-biografie/](http://www.knihovnicka.net/autor/143-hrabak-josef/zivotopis-biografie/)

[Ducháček. Informace o časopisu Ducháček \[online\]. \[cit. 2013-08-09\]. Dostupné z: http://www.duchacek.com/duch/INFO/info.html](http://www.duchacek.com/duch/INFO/info.html)

[Jireš Ondřej. Časopis Král Horror. Fantasy planet \[online\]. \[cit. 2013-05-09\]. Dostupné z: http://www.fantasyplanet.cz/clanek/casopis-kral-horror](http://www.fantasyplanet.cz/clanek/casopis-kral-horror)

Internétové zdroje (obrázky):

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1166>

http://lf.clavmon.cz/Vyznamne_osobnosti.htm

http://en.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe

<http://abrahamstoker.blogspot.cz/2012/11/bram-stoker-one-thing-needful.html>

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Drákula_\(kniha\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Drákula_(kniha))

<http://tellersofweirdtales.blogspot.cz/2011/10/one-and-only-lovecraft.html>

<http://www.howardhorror.cz/>

11. Resumé

In my bachelor thesis „Development of horror and related genres in prose of 19th and 20th century“ I focused on the development and changes of the genres of ghosts literature. First I tried to define the horror and its roots in the gothic novel. In the middle part of the thesis I my attention was devoted three author of the most popular genre of modern literature. These authors are Edgar Allan Poe, Bram Stoker and Howard Phillips Lovecraft. Especially in the section about Bram Stoker I analyze his famous novel Dracula. In the final section I focused on form of horror in the Czech literature. I belive I was able to create overview of horror stories.

12. Seznam obrázků

Obr 1 Jan Zábřana	5
Obr. 2 Josef Hrabák.....	11
Obr. 3 Edgar Allan Poe.....	19
Obr. 4 Bram Stoker.....	21
Obr. 5 Dracula.....	27
Obr. 6 Howar Phillips Lovecraft.....	28

13. Přílohy

Příloha 1 obálky časopisu Howard

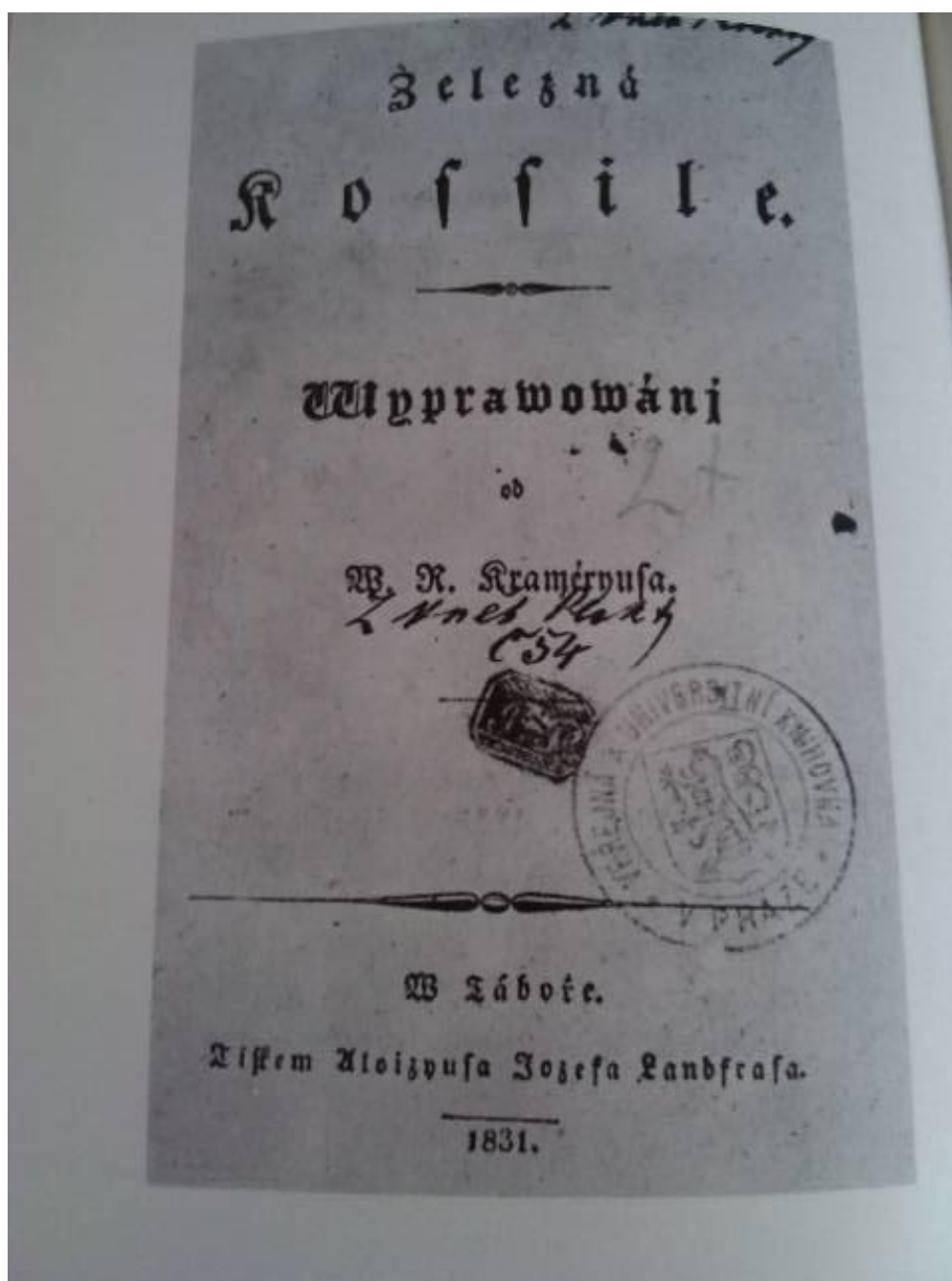
Příloha 2 fotografie titulní strany

Příloha 1

Zdroj [online] : <http://www.howardhorror.cz/>

Příloha 2

KRAMERIUS, V. R.: Knížky lidového čtení. 1. vyd. Praha : Odeon, 1988.(Vlastní fotografie z knihy)